

Lakótelep az erdőben

ODÚLAKÓ MADARAINK VÉDELME

HERMAN OTTÓ 1903-BAN MEGJELENT KÖNYVE, „A MADARAK HASZNÁRÓL ÉS KÁRÁRÓL” MÉG GAZDASÁGI SZEMPONTBÓL CSOPORTOSÍTTJA A MADARAKAT. A MAI TERMÉSZETVÉDŐK SZÁMÁRA EZ A MEGOSZTÁS MÁR IDEJÉTMŰLT FELFOGÁS. CSAK EGY SZEMPONT FONTOS, ÉS AZ NEM AZ EMBERISÉG SZÁMÁRA HOZOTT HASZON VAGY AZ OKOZOTT „KÁR”. A FELADAT – LEHETŐSÉG SZERINT – MINDEN MADÁRFAJ ÉS ÉLŐHELYEIK TELJESKÖRŰ, DE LEGALÁBBIS MINÉL NAGYOBB FOKÚ VÉDELME. HA EZT NEM TESSZÜK, NAGYKÉPŰEN ÁTLÉPÜNK FELETTE, ÉS CSAK A VÉG NÉLKÜLI GAZDASÁGI NÖVEKEDÉS ÉRDEKEIT TARTJUK SZEM ELŐTT, AKKOR NEM CSAK ÉLŐTÁRSAINKAT ÉS AZOK KÖRNYEZETÉT PUSZTÍTJUK EL A FÖLDÖN, HANEM SAJÁT MAGUNKAT IS VESZÉLYBE SODORJUK.

Hazánkban a legismertebb madárvédelmi szervezet az 1974-ben alapított Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület (MME). Célja a madarak védelmével hozzájárulni az emberi életminőség és a biológiai sokféleség megőrzéséhez Magyarországon. Az MME tagjai 31 területi és több szakmai munkacsoport vagy szakosztály keretében tevékenykednek országsszerte. Az egyik ilyen munkacsoport programja a különféle mesterséges odúk kihelyezésével segíteni az odúlakók szaporodását. A múlt század 50-es éveiben már *Dr. Vertse Albert* is foglalkozott madártelepítéssel, főként olyan élőhelyeken, ahol az emberi tevékenység nem, vagy csak korlátozott mértékben teszi lehetővé az odúk természetes képződését. Manapság országosan több tízezer mesterséges odút helyeznek el és kezelnek az MME-tagok és társszervezeteik.

MESTERSÉGES ODÚK ÉS EZEK KIHELYEZÉSÉNEK FONTOSSÁGA

A fa belsejében költeni biztonságos, mivel az időjárás viszontagságaival szemben (eső, szél) éppen úgy védel-

A nagy fakopáncs a leggyakoribb természetes odúacsoló
Fotó: Stefanik József

met nyújt, mint a ragadozók egy része ellen. Ezt a lehetőséget a hazánk területén költő madarak közül mintegy harminc faj használja ki. Az evolúciós fejlődés során a harkályfélénél alakult ki az a fészkepítési szokás, hogy erős, hegyes csőrük segítségével mélyedéseket vájnak a fa belsejébe. Erre a produkcóra rajtuk kívül semmilyen más madárfaj nem képes. A harkályok által készített, majd elhagyott üregek ideálisak több más madárfaj fészkelésére, de előszeretettel használják az éjszakai életmódot folytató pelfajok is nappali búvóhelynek, esetleg téli menedéknek. A rovarok közül nem egy darázs faj szintén szívesen költözik a különféle odúkba. A fák törzsében a harkályok segítségével is létrejöhetnek kisebb-nagyobb üregek, például kikorhadással. Ezek némelyikének mérete már alkalmas a nagytestű madarak számára is, mint amilyen többek között a macskabagoly.

Erdeinkben a leggyakoribb az úgynevezett „B” típusú mesterséges odúnak megfelelő méretű harkályodú, melynek bejárónyílása 32-35 mm, alapterülete kb. 12x12 cm. A Magyarországon honos kilenc harkályfajból a közép, a nagy, a balkáni és a fehérhátú fakopáncs kb. ekkorát készít, így ezt a típust használják a leggyakrabban az odút nem „ácsoló”, de azokban fészkelő madarak: többek között a cinegefajok, légykapók, verebek, csuszkák, nyaktekercesek. A fakitermelés során hirtelen szűnik meg sok állat élőhelye, fészkelési lehetősége. Mivel ilyenkor az említett természetes odútípusból szűnik meg a legtöbb, értelemszerűen ezeket kell a legnagyobb arányban pótolnunk. A jó fészkelő sajátosságait könnyen le tudjuk utánozni, elég, ha megpróbáljuk „másol-

ni” a természetet, így a „B” típusú odú esetében a nagy fakopáncs „munkáját”. Madaraink ezeket az alkalmosságokat ugyanolyan szívesen veszik majd birtokukba, mint egy eredetit.

A madárvédők nemcsak ezt a típust használják, hanem a kerek röpníylású odúk közül az „A” típust, amelynek az alapterülete néhány centiméterrel kisebb (10x10 cm), berepülőnyílása pedig csak 27 mm. Ebből az odúból kizárhatók a nagyobb testű madárfajok, így ez elsősorban a kék, barát- és fenyvescinegék számára optimális. A „B” típusú odúk leggyakoribb lakói a szécinegék és az örvös légykapók, továbbá szívesen elfoglalja a mezei veréb, a nyaktekeres és a csuszka is. Betűrendi sorrendben a „C” típusú odú következik, amelynek az alapterülete hasonló, de a berepülőnyílása nem kerek. Ez az odú azon fajoknak kedvez, amelyek szeretnek kilátni a fészkekből kotlás közben, mivel hasonló üregekben, repedésekben költenek. Költhet benne a szürke légykapó, a vörösbegy, a barázdabillegető, a kerti és a házi rozsdafarkú is. A sorrendiséget követve a „D” típus következik, mely az előbbiekre hasonlít, csak a méretei nagyobbak. Ebben az odúban a szalakóta és a búbosbanka is jól megtelepíthető, de használható seregély számára is. Megfelelő méretű berepülőnyílással füleskuvik és kék galamb részére is alkalmas lehet. A bejárat átmérője a megtelepítendő fajtól függően 46-120 mm között változik, belső alapterülete legalább 20x20 cm. Az odúk kihelyezési magassága odútípustól, várható megtelepedő fajtól függően 0,5 m és 8 m között változhat. A madárvédők más, speciális odútípusokat is használnak, ilyen a fakuszodú, macskabagolyodú, kuvikodú, gyöngybagoly-költőláda.

„B” típusú odú, kb. 4,5 m magasan elhelyezve
Fotó: Nagy Csaba

AZ ODÚTELEPEK LÉTESÍTÉSÉNEK FONTOSSÁGA A MME BÖRZSÖNYI HELYI CSOPORT TERÜLETÉN

A különböző típusú odúk csoportos elhelyezésével odútelepeket hozunk létre, amelyek egyformán fontos szerepet töltenek be a védett természeti területek erdeiben, a gazdasági hasznosítás alatt álló erdőkben, a mezővédő erdősávokban, a parkokban, a lakótelepek, iskolák és óvodák udvarain, a gyümölcsösökben és a kiskertekben egyaránt. Az MME Börzsönyi helyi csoportja területén az odúlakó madarak védelmi programja 2003-ban indult újtárra 52 db odúval, amelyeket a Börzsönyben, a Bajdázói-tó mellett szálerdőben helyeztünk el. Ettől kezdve évente átlagosan 120 db új odú került a Börzsöny-hegységbe és a Naszály-hegyre, illetve a környező területekre, településekre is. Az idei évre már több mint 1 000 db mesterséges odú segíti az odúlakó madarakat. Ezeket a telepeket önkéntesek ellenőrzik, takarítják és tartják karban. Évente 4-5 alkalommal kerül sor az odúk megtekintésére a madarak költési időszakában, ekkor kerül sor az adatgyűjtésre is.

Az elmúlt kilenc év során több mint 18 000 ellenőrzés történt az odútelepeken, ami munkaórában kifejezve 1 400 órát

Kotló kék cinege az odúban
Fotó: Nagy Csaba

1-2 napos fiókákat melengető
széncinege az odúban
Fotó: Nagy Csaba

Barátcinege téli etető közelében
Fotó: Nagy Csaba

Táplálékot kérő tokosodó széncinege-fiókák
Fotó: Nagy Csaba

A széncinege tojásai és frissen kelt fiókák
Fotó: Nagy Csaba

A leggyakoribb odúlakónc a széncinege, amely a 2011. év madara is
Fotó: Nagy Csaba

Kirepülés előtti széncinege-fiókák
Fotó: Nagy Csaba

jelent, ez megfelel kb. 180 munkanapnak. Az önkéntes madárvédők a munkát mindenféle díjazás nélkül végzik, ellenben az odúk elkészítése anyagi forrást igényel, amelyet pályázatokból és a személyi jövedelemadók 1%-ából a Börzsöny Alapítvány számára felajánlott összegből finanszírozzunk. A kilenc év folyamán több mint tíz madárfaj fészkelését tapasztaltuk odúinkban. A telepek leggyakoribb lakója a széncinege, 2003 óta 1548 fészkelést regisztráltunk. A gyakoriságot illetően a második a sorban az örvös légykapó, 686 fészkelését jegyeztük le. További fészkelő fajok: a kék cinege 229, a barátcinege 40, a fenyvescinege 8, a csuszka 77, a seregély 30, a nyaktekerccs 6, illetve a mezei veréb 127 fészkeléssel. Ritkább fészkelőként a vörösbegy, a házi rozsdafarkú és a házi veréb is előfordul. Az odúk kihasználtsága szinte 100%-os, mivel a madarak költését követően – de időnként a költési időszakban is – más, „idegen” fajok is beköltöznek: a darazsak, a nagy pele, a mogorós pele és ritkábban az erdei pele.

HOGYAN SEGÍTHETÜNK AZ ODÚLAKÓ MADARAKON A KISKERTEKBEN?

Tudunk-e élni madarak nélkül? Szerencsére sokan úgy gondoljuk, hogy velük együtt szebb és gazdagabb az élet. A kiskert valóságos vadonná

alakítható, nem is kell sokat tennünk érte. Elegendő már egy-két madárodú, egy itatónak használt virágalátét, télen pedig egy kis etető a kertbe, az óvoda- és iskolaudvarba, vagy ablakba, és már is élvezhetjük tollas barátaink közelségét. Ennek érdekében a következő madárvédelmi eszközök elhelyezése javasolt:

2-4 darab „B” típusú odú fákra, esetleg nagyobb bokrokra. Várható megtelepülő fajok: szén- kék- és barátcinege, mezei veréb és házi veréb.

1-2 db „D” típusú odú kihelyezése nagyobb fákra. Várható megtelepülő faj a seregély.

A „C” típusú odút rögzítsük az eresz alá, vagy a terasz és tornác tetejéhez. Várható megtelepülő fajok: a házi rozsdafarkú, kerti rozsdafarkú és a barázdabillegető.

Kerti itatót, esetleg tavacsát is létesíthetünk. Az itatóban mindig legyen friss a víz, télen naponta egyszer, a jég eltávolítása után hideg csapvízzel töltjük fel!

Téli madáretetéshez a magvak kihelyezésére szolgáló dúcetetőt, függő etetőt vagy ablaketetőt helyezünk el, lehetőleg macskamentes helyre.

Búvó-, fészkelőhelyet biztosító és táplálékot nyújtó növényzet ültetéséről se feledkezzünk meg a kertünkben.

Nagy Csaba

Az örvös légykapónak szép kékeszöld tojásai vannak
Fotó: Nagy Csaba

